

SUOMEN MUSEOLIITTO
FINLANDS MUSEIFÖRBUND
FINNISH MUSEUMS ASSOCIATION

Annankatu 16 B 50, FI-00120 Helsinki, Finland
+358 9 5841 1700, museoliitto@museoliitto.fi
www.museoliitto.fi

Opetus- ja kulttuuriministeriölle

Viite: Lausuntopyyntö OKM/32/040/2015, 24.03.2017

ESITYS MUSEOPOLIITTISEKSI OHJELMAKSI: SELKEÄ KOKONAISKUVA, YKSITYISKOHDISSA VIILATTAVAA

Yleistä

Lausunnolla oleva ehdotus museopoliittiseksi ohjelmaksi on laadittu opetus- ja kulttuuriministeriön johdolla yhdessä laajasti museoalaa edustavan työryhmän kanssa. Ohjelman laadintavaiheessa järjestettiin myös useita keskustelutilaisuuksia, joissa yksittäisille museoille tarjottiin mahdollisuus saada tietoa ohjelmaan kaavaillusta sisällöstä. Samassa yhteydessä museoille annettiin mahdollisuus vaikuttaa ohjelman sisältöön. Työskentelytapa oli erittäin toimiva ja avoin, ja sen käyttö antaa luvan odottaa, että ohjelmalla tulee olemaan myös vaikutuksia museoiden käytännön työhön.

Ohjelman laadinta samaan aikaan meneillään olevan valtionrahoitusjärjestelmän ja museolain uusimisen kanssa osoittautui myös hyväksi menettelyksi, vaikka yhtäaikainen toteuttaminen kuormitti sekä työryhmän jäseniä että työn fasilitoinnista vastanneita ministeriön virkamiehiä.

Muuttuva toimintaympäristö

Ohjelman taustalla oleva ja ehdotuksessa julkistettu analyysi museoiden toimintaympäristön muutoksista on ansiokas. Se antaa hyvän raamin sekä museoalan kehittäjille että yksittäisille museoille omien strategioiden laadintaan.

Museoalan visio ja arvot 2030

Museoalan visio ”Suomessa on vuonna 2030 Euroopan ajankohtaisimmat museot ja innostuneimmat asiakkaat” on muotoilultaan osuva ja sisällöltään vaativa. Se velvoittaa museoalaa kansainvälistymään sekä kehittämään toimintaansa entistäkin paremmin tietoisena asiakkaiden odotuksista. Merkittävää on, että visiossa on otettu käyttöön sana *asiakas*, joka on määrittelyltään *kävijää* laajempi.

Ehdotuksessa mainitut museoalan arvot tukevat museoiden avoimuuden ja yhteiskunnallisen vaikuttavuuden myönteistä kehittämistä. Tällä hetkellä näyttää siltä, että luotettavuus ja moniäänisyys ovat arvoja, joiden puolustamisessa ja edistämisessä museoilla on yhteiskunnallisina toimijoina erityinen tehtävä.

Tavoitteena kohtaamiset ja kumppanuudet

Museoiden yhteiskunnallinen rooli on viime vuosina laajentunut, ja lausunnolla olevan museopoliittisen ohjelman perustana on, että seuraavina vuosina tämä suunta vahvistuu. Museot toteuttavat jo nyt kulttuuripoliittisiin tavoitteisiin liittyvien tehtäviensä (kulttuuriperinnön tallentaminen, tutkiminen ja esittäminen) lisäksi enenevässä määrin myös muita yhteiskuntapoliittisia tavoitteita.

Museot ovat osa suomalaista koulujärjestelmää. Juuri uudistetussa peruskoulutuksen opetussuunnitelmassa, joka perustuu ilmiöpohjaiseen oppimiseen, museot on tunnistettu keskeisiksi oppimisympäristöiksi. Tämän lisäksi museoilla on keskeinen rooli elinikäisen oppimisen edistämässä.

Syrjäytymisvaarassa olevien henkilöiden ja seniorikansalaisten aktivoiminen sekä maahanmuuttajien kotouttaminen ovat jo tunnistettuja museoiden tehtäviä. Tulevina vuosina yhteiskunnan monikulttuurisuuteen liittyvien tehtävien määrä kasvaa. Näkyvässä on lisääntyvä tarve keskustelun ja ymmärryksen edistämiseksi, jolla on tärkeä merkitys jopa yhteiskuntarauhan ylläpitämisessä.

Edellä mainittujen koulutus- ja sosiaalipoliittisten tehtävien rinnalla museoilla on merkittävä rooli taloudellisen hyvinvoinnin lisäämisessä. Suomen siirtyessä entistä vahvemmin jälkiteolliseen aikaan matkailulla ja luovilla aloilla on aikaisempaa suurempi rooli talouden ja työllisyyden kehittämisessä.

Kuten museopoliittisessa ohjelmassa todetaan, näissä tehtävissä onnistuminen edellyttää museoilta entistäkin vahvempaa yhteistyötä koulu-, sosiaali- ja elinkeinosektorin kanssa. Kumppanuus- ja verkosto-osaaminen korostuvat. Samalla on kuitenkin pidettävä huoli siitä, että uusia ja lisääntyviä tehtäviä ei tehdä kulttuuripoliittisten tavoitteiden kustannuksella. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että museoiden toiminnan julkista rahoitus pohjaa on laajennettava. Tähän palataan lausunnossa vielä myöhemmin.

Osaava ja oppiva museoala

Kuten edellä mainittiin, museoilla on tulevina vuosina kasvava rooli myös muissa kuin kulttuuriperinnön tallentamiseen, tutkimiseen ja esittämiseen liittyvissä yhteiskunnallisissa tehtävissä. Laajentuva rooli luo tarvetta museoalalla työskentelevien tieto- ja taitopohjan laajentamiselle. Tähän antaa hyvän lähtökohdan museoalalla työskentelevien korkea koulutustaso. On kuitenkin selvää, että täysin uudenlaista osaamista tarvitaan erityisesti tehtävissä, jotka liittyvät museoiden rooliin sosiaali- ja elinkeinopoliittisten tavoitteiden toteuttamisessa.

Osaamisen laajentamisessa aikaisempaa syvempi verkostoituminen muiden yhteiskunnallisten toimijoiden kanssa on tärkeää. On kuitenkin huomattava, että verkostoitumisella ei ratkaista tarvetta osaamisen laajentamisesta kokonaisuudessaan. Uudenlaista osaamista tarvitaan myös museoihin. Museoprofessio on määriteltävä uudelleen.

Museoiden osaamisen hyödyntäminen entistä laajemmin muiden kuin kulttuuripoliittisten tavoitteiden toteuttamisessa luo vakavan riskin sille, että kulttuuriperinnön tallentamisen, tutkimisen ja esittämisen tehtäviin on aikaisempaa vähemmän resursseja.

Osaamisen ylläpitämiseksi esitetyt toimenpide-ehdotukset ovat perusteltuja ja varmistavat toteutuessaan museologian sekä muun kulttuuriperinnön tallentamiseen, tutkimiseen ja esittämiseen liittyvän korkeatasoisen osaamisen säilymisen ja kehittymisen. Kuten todettu, resursoinnin osalta ongelmana on osaamisen laajentaminen museoiden nykyisen toiminnallisen ytimen ulkopuolelle.

Museoiden kokoelmat esille ja käyttöön

Museopoliittisessa ohjelmassa on perustellusti nostettu kokoelmatyö erityisasemaan museotyössä ja museoiden kehittämisessä. Kokoelmien tallentaminen erottaa museot muista yhteiskunnallisista toimijoista ja antaa museoille siten erityisen aseman muihin kulttuuritoimijoihin nähden.

Kokoelmatyö on saanut ainoana museotyön kokonaisuutena erillisen luvun museopoliittiseen ohjelmaan. Tämä valinta alleviivaa tahattomasti ja tarpeettomasti sitä, etteivät muut museoiden perustehtävistä (näyttely-, tutkimus- ja julkaisutoiminta) olisi tulevina vuosina merkityksellisessä asemassa museotyötä kehitettäessä. Tämä alleviivaus on ristiriidassa kuvatun toimintaympäristön muutoksen kanssa. Toimintaympäristön muutos tuo paineita museotyön onnistumiselle erityisesti kulttuurimatkailuun sekä

tutkitun asiantuntijatiedon välittämiseen liittyvissä tehtävissä. Tältä osin museopoliittinen ohjelma edellyttää täydentämistä joko erillisenä lukuna tai ”Museoiden kokoelmat esille ja käyttöön” -luvun laajentamisena.

Museoiden kokoelmien käytön lisääminen edellyttää museoille erillisvapauksia tekijänoikeuslakiin ja henkilötietolakiin. Ilman erivapauksia molemmat lait käytännössä estävät suurelta osin museoiden kokoelmien käytön. On tärkeää, että museopoliittisessa ohjelmassa otettaisiin selkeästi kantaa näiden erivapauksien puolesta. Tämä puute on syytä korjata lopullisessa museopoliittisessa ohjelmassa. Lausunnolla olevassa museopoliittisessa ohjelmassa kannustetaan museoita verkostoitumiseen kokoelmien kartuttamisessa ja säilyttämisessä. Tämä on tärkeää sekä kulttuuriperinnön säilyttämisen että museoiden talouden näkökulmasta.

Digitaalisuus mahdollisuuksien avaajana

Digitaalisuus on museoille kaikilta osin huomattava mahdollisuus, johon on tartuttava tulevina vuosina. Tämä edellyttää digitoitihankkeiden jatkumista, mutta enenevässä määrin myös huomion kiinnittämistä työkaluihin, joilla digitoitua materiaalia saadaan esille ja käyttöön.

Tällä hetkellä digitalisaation mahdollisuuksien hyödyntämisessä suurimpina uhkina näyttäytyvät tässä lausunnossa jo aikaisemmin esiin nostetut tekijänoikeus- ja henkilötietolaki. Onkin tärkeää, että toimenpide-ehdotuksissa oleva tavoite ”Tekijänoikeus- ja henkilötietolain tarkoittamien aineistojen käyttöä varten luodaan ratkaisuja, jotka kunnioittavat tekijän luovaa työtä ja tietosuojaa” tarkoittaa käytännössä sitä, että etsitään ratkaisuja, joissa museot voivat toteuttaa tehtäviensä tekijänoikeuslain ja erityisesti henkilötietolain kiristyessä. Lisäksi tärkeää on se, että museoita kannustetaan uusien työmenetelmien käyttöönottoon koulutuksella ja taloudellisella tuella.

Uudistuva, vahva ja vaikuttava museokenttä

Museopoliittinen ohjelma ohjaa museoita toimintansa laajentamiseen sektorirajojen, kuntarajojen ja jopa Suomen rajojen ulkopuolelle. Tämä tuo museoille sekä myönteisiä haasteita että paineita ajattelun ja käytännön työn muuttamiseksi. Kasvavat vaatimukset ja tehtäväkenttä ohjaavat myös nykyistä vahvempien ja useimmiten myös suurempien toimintayksiköiden perustamiseen.

Nykyistä suurempia ja vahvempia toimintayksiköitä on mahdollista saada aikaan orgaanisen kasvun, yhdistymisten ja verkostoitumisen kautta. Suomen museoliiton näkemyksen mukaan uusistuvan, vahvan ja vaikuttavan museokentän perusta on yhteisöidensä tarpeiden pohjalta paikallisesti kehittyvät museot, jotka laajentavat ja monipuolistavat osaamistaan ja toimintaansa verkostoitumalla muiden museoiden ja kanssa.

Lausunnolla olevan museopoliittisen ohjelman keskeisin konkreettinen muutosehdotus koskee nykyisten maakuntamuseoiden, aluetaidemuseoiden ja valtakunnallisten erikoismuseoiden asemaa ja tehtäviä. Tämä on perusteltua, sillä paine nykyisen aluetaidemuseo- ja maakuntamuseo järjestelmän uudistamiseen on huomattava. Suurimmat pulmat liittyvät alueellisten tehtävien toteuttamisen epätasapainoon. Toisissa museoissa maakunnallisia tehtäviä on ja tehdään paljon, toisissa taas vähemmän. Lisäksi ongelmaksi koetaan, että kuntarajojen ylittävistä tehtävistä maksettava rahoitus ei kata tehtävistä aiheutuneita kustannuksia.

Tällä hetkellä korotettua valtionosuutta (47%) saavia museoita koskevat esitykset jättävät harmillisella tavalla paitsioon normaalia (37%) valtionosuutta saavien museoita koskevat asiakohdat. Käytännössä näiden museoiden tehtäviä ja tavoitteita ei nosteta Museopoliittisessa ohjelmassa erillisinä asiakohtina esiin lainkaan. Onkin tärkeää, että lopullisessa Museopoliittisessa ohjelmassa tämän museoryhmän asema ja erityistehtävät määritellään nyt toteutunutta tarkemmin luvussa ”Uudistuva, vahva ja vaikuttava museokenttä”.

Museopoliittisessa ohjelmassa esitetään perustettavaksi alueellinen ja valtakunnallinen vastuumuseojärjestelmä, jossa alueelliset tehtävät määräytyisivät pääosin maakuntarajojen mukaan. Rahoitus tulisi tehtäväperusteisesti.

Suomen museoliiton näkemyksen mukaan tavoite on hyvä ja selkiyttää nykyistä tilannetta kuntarajojen yli tehtävien töiden osalta. Lähtökohta, jossa jokaisella maakunnalla olisi vain yksi vastuumuseo, tuntuu kategorisena ratkaisuna liian kankealta, koska maakunnat vaihtelevat sekä kooltaan, väestöltään että tehtävämääriltään huomattavasti. Onkin tärkeää, että alueellisten lähtökohtien huomioiminen on mahdollista ja että museot voivat tarvittaessa myös jakaa alueellisten tehtävien tekemiseen liittyviä vastuitaan.

Näkyvässä on myös mahdollisuus, että alueellisia tai valtakunnallisia tehtäviä ei ota esitetyltä pohjalta hoitaakseen yksikään museo. Tällaisessa tilanteessa korostuu opetus- ja kulttuuriministeriön vastuu tilanteen ratkaisemisesta siten, että palvelut kaikissa tilanteissa turvataan ja että ne kattavat koko Suomen.

Yksi alueellisille vastuumuseoille määritellyistä kolmesta tehtävästä on ”kulttuuriympäristön asiantuntijatehtävät”. Tällä hetkellä kaikki maakuntamuseot eivät tee kulttuuriympäristöön liittyviä tehtäviä koko laajuudessaan. Eroavuuksia on erityisesti maankäyttö- ja rakennuslakiin liittyvien tehtävien hoidossa. Jos maakuntiin nimetään vain yksi vastuumuseo, tarkoittaa se osassa museoista huomattavaa investointia osaamiseen ja lisähenkilöstöön.

Kokonaisuudessaan alueellinen vastuumuseojärjestelmä ja sen mukana tuleva tehtäväpohjainen rahoitus edellyttävät rahoituksen lisäämistä verrattuna nykyiseen järjestelmään. Tältä osin on tärkeää, että museoiden julkisen rahoituksen pohjaa laajennetaan siten, että esimerkiksi kulttuuriympäristön asiantuntijatehtäviin kuuluva rahoitus tulee tämän sektorin vastuuministeriöstä eli ympäristöministeriöstä.

Valtakunnallisten vastuumuseoiden osalta museopoliittisessa ohjelmassa esitetyt uudistukset ovat alueellisia museoita koskevia uudistuksia vähäisempiä. Tämä on perusteltua, sillä valtakunnallisia erikoismuseoita koskeva asetus uudistettiin juuri, ja museot ovat kehittämässä toimintaansa sen ohjaamana. Valtakunnallisten vastuumuseoiden osalta tehtäväpohjaisen erillisrahoituksen määräytyminen tulee kuitenkin olemaan vähintään yhtä vaikeasti määriteltävää kuin alueellisten museoiden tapauksessa. Valtakunnallisten museoiden tehtäväkentän laajuus ja sisältö vaihtelevat jopa enemmän kuin alueellisilla vastuumuseoilla.

Nykyjärjestelmän rahoitus ei käytännössä ole kattanut alueellisten, maakunnallisten ja valtakunnallisten museoiden tehtävien aiheuttamia kustannuksia. Alueellinen, maakunnallinen tai valtakunnallinen asema on kuitenkin tuonut mukanaan välillisiä etuja, joita hyödyntämällä museot ovat voineet kompensoida tehtävistä aiheutuneita ylimääräisiä kuluja. Tehtäväpohjainen rahoitus ohjaa sekä termistöltään että määrittelyltään siihen, että tehtävien määrä ja niiden mukana tulevan rahoituksen suhde on nykyistä suurempi. Tämän vuoksi on ilmeistä, että maakunnallisten ja valtakunnallisten vastuumuseoiden rahoitusta on nykyisestäään lisättävä tai tehtäviä vähennettävä.

Suomen museoliiton näkemyksen mukaan tehtäväpohjaisen rahoituksen on perustuttava vastikkeellisuuteen ja suoriteperusteisuuteen: mitä enemmän tehtäviä ja suoritteita, sitä enemmän rahoitusta. Tämä on merkittävä muutos nykyiseen järjestelmään, jossa rahoitus perustuu museon asemaan ja omaan harkintaan suoritteiden määrästä.

Lausunnolla olevassa museopoliittisessa ohjelmassa nykyisistä valtakunnallisista museoista esitetään otettavaksi käyttöön nimi ”kansalliset museot”. Ehdotettu nimi uudistus on hyvä ja selkeyttää museoiden ryhmittelyä. Kansallinen museo ohjaa myös museoiden toiminnan fokusta kansalliseen ja kansainväliseen edelläkävijyyteen.

Yliopistomuseot ovat museoiden nykyisessä rahoitusmallissa väliinpuotoajien asemassa. Ehdotetussa museopoliittisessa ohjelmassa yliopistomuseoiden asemaa ehdotetaan muutettavaksi siten, että yliopistomuseoiden olisi mahdollista saada toimintansa kehittämiseen valtion harkinnanvaraista rahoitusta. Tämä on tärkeä tavoite. Tärkeää on myös se, että yliopistomuseoiden tehtävät ja tavoitteet integroituvat nykyistä selkeämmin osaksi yliopistojen toimintaa mm. tuloksellisuuden arvioinnin näkökulmasta.

Yliopistot ylläpitävät yliopistojen historiaan keskittyvien museoiden lisäksi myös keskeisimpiä luonnonhistoriallisia museoita. Näiden toiminnan kehittämiseksi verkostoituminen Metsähallituksen luontokeskusten kanssa voi avata uusia näkymiä mm. luontomatkailun kehittämiseksi.

Kestävyyttä ja joustavuutta rahoitukseen

Museopoliittinen ohjelma ja sen taustalla oleva toimintaympäristöanalyysi lähtevät siitä, että museoiden tehtäväkenttä ja tehtävät ovat monipuolistumassa ja lisääntymässä. Tämä kehitys tuo kasvavia paineita museoiden taloudelliselle kestävyydelle. Jos kasvava tehtävämäärä ei tuo mukanaan lisärahoitusta, toiminta ei ole pitkäjänteisesti mahdollista.

Kuten ohjelmassa mainitaan, museoiden taloudellisen tulevaisuuden ratkaisee museopoliittisen ohjelman aikajänteellä julkisen rahoituksen kehittyminen. Museoiden palvelutulojen ja yksityisen rahoituksen näkyvissä oleva kasvu ei pysty korvaamaan mahdollista julkisen rahoituksen vajetta, joka syntyy, jos rahoitus leikkautuu tai ei kasva tehtävämäärän kasvun mukana.

Suomen museoliiton näkemyksen mukaan museopoliittisessa ohjelmassa olisi nykyistä selkeämmin todettava, että kestävä rahoitus museoiden lisääntyvien tehtävien resursoimisessa edellyttää riittävää ja kasvavaa julkista rahoitusta.

Yksityisellä rahoituksella pystytään monipuolistamaan tulorakennetta ja samalla tuomaan rahoitukseen kaivattua joustavuutta. Museopoliittisessa ohjelmassa olisi huomioitava, että yksityisen rahoituksen mukana tulevat myös riskit ja että yksityinen rahoitus lisää rahoituksen joustavuutta myös alaspäin. Yksityisen rahoituksen roolin kasvattaminen edellyttää museoiden riskinsietokyvyn vahvistamista. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että museoiden on vahvistettava pääomiaan joko voitollisilla tuloksilla tai ylimääräisellä rahoituksella.

Rahoituksen monipuolistaminen ja uusien ansaintalogiikkojen kehittäminen edellyttävät toimintarahoitukseen kasvattamista. Tulorahoituksen vahvistumisen lisäksi tavoitteen saavuttamisessa on tärkeää kiinteiden kulujen ja erityisesti kiinteistökulujen kasvun taittaminen mm. näyttely- ja kokoelmatilojen yhteiskäytöllä. On myös pidettävä huoli siitä, etteivät kiinteistömenot kasva hallinnollisten toimenpiteiden, kuten kiinteistöverojen nousun tai kiinteistöjen omistusjärjestelyjen, seurauksena.

Lausunnolla olevassa museopoliittisessa ohjelmassa nostetaan yksittäisenä tavoitteena esiin kansallisten museoiden toimintaedellytysten turvaaminen pitkäjänteisesti. Tämä on tärkeää, mutta tavoite on laajennettava koskemaan koko ammatillisesti hoidettua museokenttää. Kokonaisuudessaan museopoliittinen ohjelma keskittyy nykymuodossaan liaksi vastuumuseoiden ja kansallisten museoiden toimintaan sekä näiden museoiden rahoituksen järjestämiseen.

Museolaki ohjaa ja säätelee

Museolaki on tärkeä museoiden toiminnan ohjaamisessa, mutta myös museoiden yhteiskunnallisen aseman määrittelyssä. Museolaki on tähän asti määritellyt ja ohjannut vain valtionosuuden piirissä olevien museoiden toimintaa. Museolain sisällön ulottaminen myös muihin museoihin on kannatettava tavoite. On myös tärkeää, että valtionrahoitukseen liittyvät kriteerit ovat selkeitä ja avoimia.

Toimenpide-ehdotusten vaikutukset

Toimenpide-ehdotusten yhteiskunnalliset vaikutukset ovat mittavat ja kuvaavat hyvin museoiden yhteiskunnallista roolia ja sen muutosta. Rooli on nykyistä laajempi ja monipuolisempi. Tältä osin taloudellisten vaikutusten kuvaus on ristiriitainen. Ehdotusten toteuttaminen vaarantuu, jos lähtökohtana on, ettei rahoituskehyksessä ole liikkumavaraa.

Kokonaiskuva on selkeä, yksityiskohdat edellyttävät viilaamista

Kokonaisuudessaan museopoliittinen ohjelma tarjoaa hyvän kokonaiskuvan ja selkeän suunnan museoiden kehittämiseksi. Yksityiskohdat vaativat kuitenkin vielä viilaamista ennen lopullisen museopoliittisen ohjelman vahvistamista.

Helsingissä 30.06.2017

Suomen museoliitto ry

Outi Alanko-Kahiluoto
puheenjohtaja

Kimmo Levä
pääsihteeri